

echter, dat Fruin, die een brief van Van Haeften publiceert⁴, meent te moeten constateren, dat deze na de regeringsverandering van 1801 zijn ambten 'verloren of neergelegd schijnt te hebben'. Zowel het Brabantse commissariaat als het lidmaatschap van het syndicaat zijn dus kennelijk aan Fruins aandacht ontsnapt, hoewel hij toch wel op onderzoek is gegaan. Want hij weet te vermelden, dat Van Haeften na de restauratie van 1813 rechter is geworden in de rechtbank te Heerenveen 'een bescheiden betrekking waarlijk voor iemand van zijn verleden', alsmede, dat hij in 1826 een bundel gedichten heeft uitgegeven, die te onbeduidend zijn, om voor zijn karaktertekening iets te kunnen bijdragen'. Dat laatste zou men toch heus niet verwachten als men bij Fijn van Draat⁵ gelezen heeft, dat 's mans 'lijvige dichtbundeltje' (dat niet 'Gedichten', doch *Dichtluimen* heet) 'alleen door humor nu en dan lezenswaardig wordt, overigens zich alleen met het bierhuis en sexualiteit bezighoudt'. Ik moet bekennen, dat ik daarvan in de bundel niets heb kunnen ontdekken, maar het dichterschap van Van Haeften wijst toch de weg naar zijn persoon. Want in twee van Van der Aa's woordenboeken wordt hij geschetst als onderscheidenlijk 'een groot zonderling' en iemand, die zich (althans te Heerenveen) 'door zonderlinge zeden en manieren kenmerkte'. Waren daarvan misschien anno 1801 ook reeds sporen van te bekennen? Het laatstbenoemde lid van het syndicaat, mr. Joost Romswinkel, geeft gelukkig weinig aanleiding tot commentaar: hij zal wel een ijverig lid geweest zijn, want hij heeft na zijn benoeming (1804) alle vergaderingen meegemaakt.

Dat zijn dan de syndici. Schrijver wijdt ook nog enkele bladzijden aan het personeel, die niet veel tot het beeld bijdragen, tenzij men het interessant vindt te weten, dat in 1804 achtereenvolgens twee 'dienaren' ontslagen moesten worden wegens 'onmatig gebruik van sterken drank'.

W. F. Prins

H. Kroeskamp, *Early Schoolmasters in a Developing Country. A History of Experiments in School Education in 19th Century Indonesia* (Assen: Van Gorcum, 1974, 498 blz., f55,25).

Onderwijs is een belangrijk aspect van de koloniale verhouding. Het fungeerde tegelijkertijd als hoek- en toetssteen van het koloniale stelsel. Voor de kolonisator betekende onderwijs een belangrijk middel om haar kennis over te dragen op een andere samenleving en zo een statische maatschappij tot verandering en ontwikkeling te brengen. Critici van het kolonialisme grijpen dan ook juist het onderwijs aan om het stelsel op zijn werkelijke waarde te toetsen. De beoefening van koloniale geschiedenis heeft nog een ander interessant aspect, namelijk haar relevantie voor het heden. Aangezien de huidige situatie in veel jonge landen nog niet fundamenteel verschilt van de toestand onder het koloniale gezag, kan de studie der geschiedenis in veel gevallen een bijdrage leveren tot het stellen en oplossen van problemen. Het is dan ook geen wonder dat het onderzoek voor dit boek is verricht onder de auspiciën van het CESO, het 'Centre for the Study of Education in Changing Societies', gevestigd te Den Haag. Naast inzicht in de wording van de Indonesische samenleving en de rol van het onderwijs hierin, biedt deze studie bovendien peda-

4. R. Fruin, 'Twee nieuwe bijdragen tot de kennis van het tijdvak van koning Lodewijk', *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, derde reeks, IV (s-Gravenhage, 1888) 171.

5. *Jaarboekje Oud-Utrecht* (1933) 123.

RECENSIES

gogisch geïnteresseerden de gelegenheid zich te oriënteren op de problemen waarmee het onderwijs in een ontwikkelingsland te kampen heeft.

Als terrein van onderzoek is de negentiende eeuw gekozen, aangezien de belangrijke experimenten die in die periode op onderwijsgebied zijn uitgevoerd, de grondslag hebben gelegd voor het moderne onderwijs in Indonesië. In de negentiende eeuw zijn onderwijsvormen tot stand gekomen die enerzijds nauw aansloten bij de behoeften van de traditionele, inheemse gemeenschap, maar die anderzijds elementen wisten te introduceren, die op den duur de samenleving zouden vernieuwen. In dit boek ligt daarom de nadruk op die onderwijsinstellingen voor de inheemse bevolking waar nieuwe ideeën werden ingevoerd en op hun praktische waarde getoetst.

Deze instellingen waren van tweevoudige aard. In de eerste plaats betrof het de scholen die nog uit de tijd van de VOC stamden. Het onderwijs was hier in de eerste plaats onderrecht in de christelijke leer en voorbereiding op de kerkgang. Daarnaast werd lezen, schrijven en rekenen onderwezen. Deze scholen werden vooral aangetroffen in de Molukken en de Minahassa. Na het vertrek van de Engelsen in 1816 werd dit onderwijs door zendingsorganisaties overgenomen.

De tweede vorm van onderwijsinstellingen betrof de scholen die opgericht en gefinancierd werden door de Nederlands-Indische staat. Zij werden vooral aangetroffen in islamitische gebieden, in het bijzonder op Java en Sumatra. Op Java en Sumatra moest alles van de grond worden opgebouwd onder een bevolking die aanvankelijk het nut van onderwijs niet inzag. De nauwe band tussen christendom en onderwijs, hoewel islamieten er niet van werden uitgesloten, had voor de betrokken gemeenschappen evenwel bepaalde voordelen. Schoolgaan werd nu door de bevolking aanvaard en in haar levenspatroon opgenomen. Absenteïsme, één der grote structurele problemen van het onderwijs voor inheemsen, kwam hierdoor minder voor, terwijl ook meisjes de scholen bezochten.

Het onderwijs op Ambon en in de Minahassa had als bezwaar dat vernieuwingen moeilijker door te voeren waren. De schoolmeesters waren te zeer gewend aan het mechanische individuele onderwijs. De eerste schrede op het pad van verbetering en hervorming werd op Ambon gezet door de zendeling Roskott en in de Minahassa door de zendeling/onderwijzer Graafland. Beiden beschouwden onderwijs als de motor voor sociale veranderingen in de inheemse gemeenschap. Zij besteedden veel aandacht aan de persoonlijkheidsvorming van de nieuwe onderwijzers. De muzische, lichamelijke en handvaardigheid van de leerlingen moest ontwikkeld worden. Zij voerden vaste roosters, leerprogramma's en klassikaal onderwijs in de scholen in. Onder Graafland kreeg het zich snel uitbreidende zendingsonderwijs een belangrijke taak in de modernisering van de Minahassa. De economische stagnatie in de Molukken deed veel van Roskott's plannen mislukken. Op Java waren het de taalgeleerden, Javanisten en vertalers zoals Gericke en Wilkens die de oprichting van de eerste kweekschool voor Javaanse meesters hebben voorbereid.

Het heeft tot ver in de negentiende eeuw geduurd aler de juiste vormen voor het onderwijs waren gevonden. Voor taalproblemen, omvang, inhoud en diepgang van de lessen moest al experimenterende een oplossing worden gevonden. Een belangrijke rol speelde in deze de schoolinspectie. De achterstelling van het bijzonder onderwijs verhinderde van 1871 tot 1893 een gezonde uitbouw van een aanzienlijk deel van het onderwijs. Aan het einde der eeuw had men die schooltypen ontwikkeld die nauw aansloten bij het karakter en de wensen van de inheemse bevolking.

Het effect van deze onderwijsinspanningen van staat en zending kan worden afgemeten in cijfers voor wat betreft het aantal scholen en leerlingen. Minstens zo belangrijk, maar veel moeilijker te meten, is de invloed die dit onderwijs op de hervorming van de samen-

leving heeft gehad. Er werd een onderwijsstelsel gecreëerd, aangepast aan de inheemse wereld, dat de blik opende en belangstelling wekte voor andere kennis en gewoonten, zonder de leerling van zijn eigen omgeving te vervreemden. Bovendien bracht het nieuwe groepen de kans deel te hebben aan functies en taken waaraan zij in het traditionele bestel niet toekwamen. Naast geboorte ging bekwaamheid een rol spelen. Een nieuwe functionele elite kwam op.

Dit boek laat niet alleen de groei van het onderwijs zien van binnenuit, maar toont tevens een vergezicht op de ontwikkeling van Indonesië. Een belangrijk aspect van de Nederlandse koloniale geschiedenis is hier grondig behandeld door een man die zelf over ruime ervaring beschikt met het onderwijs in de tropen.

J. van Goor

De Groote Stooringe 1875 (Roeselare, 1975, 431 blz.).

Er is de jongste jaren een toenemende belangstelling waar te nemen voor de geschiedenis van de Vlaamse studentenbeweging. Her en der verspreid (en vaak verloren gewaand) materiaal komt te voorschijn, wordt verzameld en geordend, krijgt zijn plaats in museum of archief en vormt onderwerp van wetenschappelijke studie. Zowel in boek als in tijdschrift konden resultaten van dat speurwerk reeds gepubliceerd worden (vooral het echtpaar Vos-Gevers legde hierbij een opvallende bedrijvigheid aan de dag). Paralleel daarmee waren tijdens de afgelopen maanden, in Leuven en elders, merkwaardige tentoonstellingen te zien over het Vlaamse studentenleven. Roeselare, de bakermat van de 'blauwvoeterij', wou blijkbaar niet ten achteren blijven. Naar aanleiding van het feit dat honderd jaar eerder aan het Klein Seminarie te Roeselare een groep Vlaamsgezinde leerlingen (met Rodenbach vooraan) in opstand was gekomen tegen superior Delbar (contestatie die de geschiedenis inging als de 'Groote Stooringe'), werd in 1975 een herdenkingscomité opgericht dat zich ondermeer tot doel stelde een jubileumboek uit te geven. Met de steun van velerlei zijde slaagde dit comité erin een lijvig werk van 431 bladzijden samen te stellen, waarin bijdragen waren opgenomen van (in alfabetische orde) J. Cocle, M. De Bruyne, J. De Maeyer, A. Demedts, M. Hanson, J. Huyghebaert, M. Lamberty, R. F. Lissens, L. Valcke, L. Vandenberghe en L. Vos-Gevers.

Deze auteurs benaderen op diverse wijzen de oorsprong en de groei van de Vlaamse studentenbeweging, maar niet eens de helft van hen dringt rechtstreeks door tot de 'Groote Stooringe'. Zo beperkt Ludo Valcke zich tot een schets van hetgeen de universitaire studentengenootschappen te Leuven en te Gent ('Met Tyd en Vlyt' sedert 1836 en 't Zal Wel Gaan' sedert 1852) betekend hebben als voorlopers van de 'blauwvoeterij' in Roeselare. Een deel van de voorgeschiedenis wordt ook behandeld door Mare Hanson, die een overzicht geeft van de taaitoestanden en het moedertaalonderricht in het Westvlaamse katholieke humaniora-onderwijs tijdens het episcopaat van J. B. Malou (1848-1864). Aansluitend daarbij zorgt Lieve Vos-Gevers voor een gedetailleerd relaas over de evolutie van het vak Nederlands gedurende de ambtsperiode van bisschop J. Faict (1864-1894) en onderzoekt tevens - ter vergelijking - de situatie in de colleges van het aartsbisdom Mechelen. Bijna even uitvoerig is de bijdrage die Michiel De Bruyne wijdt aan de geschiedenis van de Westvlaamse bond 'Voor Taal en Volk' (1870-1890). Over de rol van Rodenbach in de Leuvense studentenafdeling van het Davidsfonds worden we ingelicht door Jan De Maeyer, over de 'blauwvoeterij' als aanloop tot de stichting van het 'Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond' schrijft Lionel Vandenberghe en over de (latere) ontwikke-